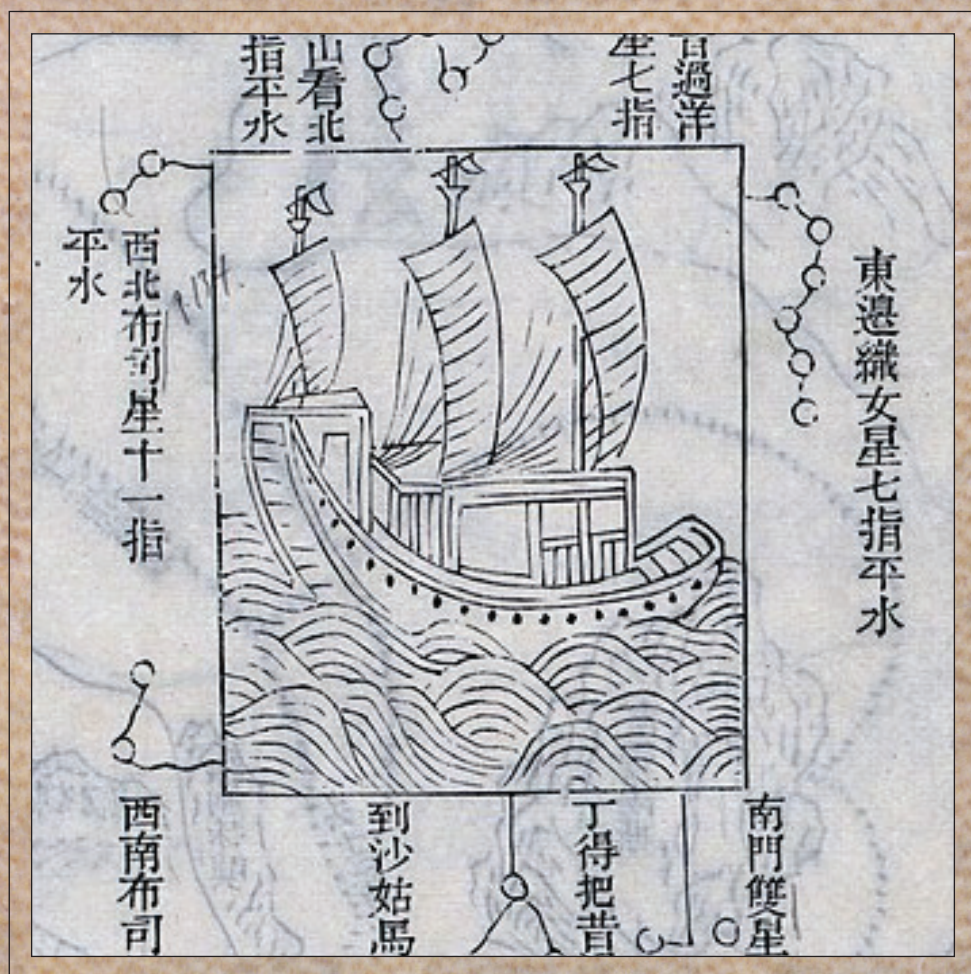




ACTA HISTRIAE

33, 2025, 1



UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767



Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

33, 2025, 1

KOPER 2025

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 33, leto 2025, številka 1

Odgovorni urednik/

**Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

Uredniški odbor/

**Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Paolo Broggio (IT), Stuart Carroll (UK), Àngel Casals Martínez (ES), Alessandro Casellato (IT), Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, Urška Lampe, Amanda Madden (USA), John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Aleš Maver, Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Jeppe Büchert Netterstrøm (DK), Žiga Oman, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povolito (IT), Marijan Premović (MNE), Colin Rose (CA), Luca Rossetto (IT), Vida Rožac Darovec, Tamara Scheer (AT), Polona Tratnik, Boštjan Udovič, Marta Verginella, Nancy M. Wingfield (USA), Salvator Žitko.

Uredniki/Redattori/

Editors:

Žiga Oman, Urška Lampe, Boštjan Udovič, Jasmina Rejec

Prevodi/Traduzioni/

Translations:

Cecilia Furioso Cenci (it.), Žiga Oman (angl.)

Lektorji/Supervisione/

Language Editors:

Žiga Oman (angl., slo.), Cecilia Furioso Cenci (it.)

Izdajatelj/Editori/

Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000, Koper-Capodistria, Garibaldijska 18 / Via Garibaldi 18, e-mail: actahistriae@gmail.com; <https://zdjp.si/en/p/actahistriae/>

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

Finančna podpora/

Supporto finanziario/

Financially supported by:

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research and Innovation Agency

Slika na naslovnici/

Foto di copertina/

Picture on the cover:

»Zvezdni diagram« na Dženg Hejevi pomorski karti / 'Diagramma stellare' nel carta nautica di Zheng He / A 'stellar diagram' in Zheng He Chart (Wikimedia Commons).

Redakcija te številke je bila zaključena 30. marca 2025.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA): Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / *Quest'opera è distribuita con Licenza* / This work is licensed under a Creative Commons BY 4.0.



Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdjp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website <http://https://zdjp.si/en/>.



VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Bowen Chai: Sailing Through Time: A Comparative Study of Navigation Techniques in Zheng He's Nautical Chart and European Portolan Charts in the Early Fifteenth Century	1
<i>Navigando nel tempo: uno studio comparativo delle tecniche di navigazione nella carta nautica di Zheng He e nei portolani europei nei primi anni del quindicesimo secolo</i>	
<i>Plovba skozi čas: primerjalna študija navigacijskih tehnik na Dženg Hejevi pomorski karti in evropskih portulanskih kartah v zgodnjem 15. stoletju</i>	
Yusuf Ötenkaya: Legitimizing the Mamluk Sultanate: Military Prowess, Religious Rhetoric, and Apocalyptic Narratives in the Construction of Political Authority	23
<i>Legittimazione del sultanato Mamelucco: prodezza militare, retorica religiosa e narrazioni apocalittiche nella costruzione dell'autorità politica</i>	
<i>Legitimacija Mameluškega sultanata: vojaška sposobnost, verska retorika in apokaliptična naracija v konstrukciji politične avtoritete</i>	
Darko Bakić, Ivan Radulović & Filip Vučetić: Implementing the Russian Initiative: Montenegrin Diplomatic Action Among Balkan Nations in 1896	59
<i>Attuazione dell'iniziativa russa: l'azione diplomatica del Montenegro tra le nazioni balcaniche nel 1896</i>	
<i>Implementacija ruske pobude: črnogorska diplomatska prizadevanja v balkanskih državah leta 1896</i>	

Ksenija Rakočević: Reinterpretacija lika dukljanske kraljice Jakvinte Vojislavljević: između povijesti i fikcije	81
<i>Reinterpretazione del personaggio della regina di Doclea Jakvinta</i> <i>Vojislavljević: tra storia e finzione</i> <i>The Reinterpretation of the Character of Queen Jakvinta</i> <i>Vojislavljević of Duklja: Between History and Fiction</i>	

Polona Tratnik: Entanglement of Nature Worshippers From Posočje With Stones	105
<i>La connessione degli adoratori della natura del Posočje con le pietre</i> <i>Prepletenost naravovercev iz Posočja s kamni</i>	

OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

<i>Marta Verginella (ed.):</i> Women, Nationalism, and Social Networks in the Habsburg Monarchy, 1848–1918 (Veronika Kos)	141
--	-----

<i>Aleksej Kalc, Mirjam Milharčič Hladnik & Janja Žitnik Serafin:</i> Daring Dreams of the Future: Slovenian Mass Migrations 1870–1945 (Urška Strle)	145
---	-----

<i>Hamid Dabashi: Post-Orientalism: Knowledge and Power in a Time of Terror</i> (Hamid Farahmandian)	151
--	-----

POROČILA
RELAZIONI
REPORTS

Teodora Stanković: Symposium Report on <i>Valtazar Bogišić in Franc Miklošič o običaju krvnega maščevanja ter oblikovanje državne zakonodaje / Valtazar Bogišić i Franc Miklošič o običaju krvne osvete i stvaranja državnog zakonodavstva, 20 decembar 2024, Koper i Podgorica (online)</i>	155
---	-----

REINTERPRETACIJA LIKA DUKLJANSKE KRALJICE JAKVINTE VOJISLAVLJEVIĆ: IZMEĐU POVIJESTI I FIKCIJE

Ksenija RAKOČEVIĆ

Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Danila Bojovića bb, 81400 Nikšić, Crna Gora
email: ksenijar@ucg.ac.me

APSTRAKT

U ovom radu bavićemo se likom dukljanske vladarke Jakvinte Vojislavljević (XI. stoljeće), u najstarijem tekstu crnogorske kulture "Ljetopisu popa Dukljanina" (XII. stoljeće), koristeći pri tom instrumente različitih znanstvenih disciplina: studija roda, znanosti o književnosti, sociologije i antropologije. Reinterpretacija se odnosi na ponovno iščitavanje i revalorizaciju starih tekstova, koji Jakvintu negativno oblikuju, a naše istraživanje ukazuje na dinstinkciju između povijesnih događaja i literarnih konstrukcija. Članak sagledava povijesne, kulturne i rodne aspekte, koji su oblikovali percepciju ove značajne ličnosti. Kroz kritičku analizu izvora i reinterpretirano tumačenje Jakvinte razdvajamo povijesne činjenice od legendarnog narativa, što doprinosi ne samo razumijevanju lika kraljice Jakvinte, nego i šireg konteksta Duklje za doba njezinog života.

Ključne riječi: Jakvinta, reinterpretacija književnosti, historija, mitologija, Duklja

REINTERPRETAZIONE DEL PERSONAGGIO DELLA REGINA DI DOCLEA JAKVINTA VOJISLAVLJEVIĆ: TRA STORIA E FINZIONE

SINTESI

In questo lavoro ci occuperemo della figura della sovrana di Doclea Jakvinta Vojislavljević (XI secolo) attraverso il testo più antico della cultura montenegrina, la "Cronaca del Prete di Doclea" (XII secolo), utilizzando strumenti forniti da diverse discipline scientifiche: studi di genere, letteratura, sociologia e antropologia. La reinterpretazione parte da una rilettura e rivalutazione di studi precedenti, che ritraevano Jakvinta in modo negativo, mentre la nostra ricerca si basa sulla distinzione tra eventi storici e costruzioni letterarie. L'articolo esamina gli aspetti storici, culturali e di genere che hanno plasmato la percezione di questa figura importante. Attraverso un'analisi critica delle fonti e una reinterpretazione, separiamo i fatti storici dal racconto leggendario, contribuendo così non solo alla comprensione del personaggio della regina Jakvinta, ma anche del contesto più ampio di Doclea durante la sua epoca.

Parole chiave: Jakvinta, reinterpretazione della letteratura, storia, mitologia, Doclea

UVOD¹

*Ljetopis popa Dukljanina*² (XII. stoljeće) najstariji je tekst koji se nalazi na prološkoj granici crnogorskog kanona. *Ljetopis popa Dukljanina* prvi objavljuje Mavro Orbini (XVI. stoljeće). U ovoj varijanti primjetan je izostanak kritičkog odnosa prema starim izvorima (Kurelac, 2011, 269). Ovaj, ujedno najstariji sačuvani povijesni, ali i književni izvor crnogorske kulture, predstavlja bitnu riznicu iz koje se kasnije iščitavaju i propisuju određene norme i uspostavlja aksiološki sistem koji će znatno utjecati na crnogorsku kulturu. Pod tim normama podrazumijevaju se fenomeni čojstva i junaštva, na kojima počivaju gotovo svi tekstovi crnogorskog kanona, od Petra I. Petrovića Njegoša, Petra II. Petrovića Njegoša, Marka Miljanova, Stefana Mitrova Ljubiše, Mihaila Lalića itd.³

Tijekom srednjeg vijeka prisutne su različite književne vrste: liturgijski i biblijski tekstovi, apokrifni spisi (legende, evanđelja, viđenja, djela apostolska), mirakuli, legende, vizije, crkvena i svjetovna didaktično-moralizatorska proza, polemika, svjetovna pripovijest i roman, diplomatika i pravni tekstovi, prenja (kontrasti), epigrafika i grafiti, epistolarni tekstovi, drame – prikazanja, dijaloško pjesništvo i mnogi drugi (Hercigonja, 1975, 44). Predmet našeg istraživanja je ljetopis, koji prema *Rječniku književnih termina* (1986, 406) predstavlja “istoriografski žanr u staroj ruskoj i

- 1 Ovaj članak nastao je kao rezultat istraživanja u okviru bilateralnog projekta BI-ME/21-22-026 “Sličnosti i razlike između srednjovjekovnih primorskih i kontinentalnih gradova u današnjoj Sloveniji i Crnoj Gori”. Projekat je financiran od strane Slovenačke agencije za istraživanje i inovacije (ARIS).
- 2 Smatra se da je *Ljetopis popa Dukljanina* nastao u drugoj polovici XII. stoljeća, a da je prvi put objavljen 1601. godine na italijanskom jeziku kao dio knjige *Il Regno de gli Slavi* dubrovačkog benediktinca Mavra Orbina. Autorstvo teksta se uglavnom pripisuje svećeniku dukljanske crkve Grguru. *Ljetopis popa Dukljanina* poznat je i pod naslovom *Barski rodoslov*, ali i *Sclavorum regnum*, odnosno *Kraljevstvo Slavena* (Orbini, 1999). Ljetopis je doživio nekoliko izdanja, a među njima izdvajamo Mijušković (1988); Kunčer (2009); Živković (2009).
- 3 Već u “Ljetopisu popa Dukljanina” se uvode principi *čojstva i junaštva*, koji se kasnije razvijaju tokom dijahronijske ravni i kanona. Pomenute osobine su hiperbolizirane kod mnogih likova, koji su glorifikovani (primjerice Vladimir), a kod onih kod kojih nijesu prepoznate potencira se da ne postoje (Jakvinta). Ova ideja razvija se kod svih važnijih, kanonskih autora crnogorske kulture, koji u svojim poetikama razvijaju moralne osobine, uspostavljene u *Ljetopisu*. Takođe, insistiraju na poštovanju jasno definiranog hijerarhijskog sistema. Upravo će poštovanje hijerarhije i pozicija koje pojedinci treba da zauzimaju u društvenim odnosima biti odlika crnogorsko patrijarhalno-plemensko uređenje, o čemu piše Gerhard Gezeman, u knjizi *Crnogorski čovjek* (2003). Ono što je osobito važno za nas, jesu modeli na kojima se konstruiraju ženski likovi u crnogorskoj kulturi, a koji se mogu svrstati na relaciji od Kosare do Jakvinte. S jedne strane su izuzetno pozitivne, pokorne i moralno uzvišene junakinje, kakvim obiluju tekstovi crnogorske književnosti; od Njegoševog *Gorskog vijenca*, *Primjera čojstva i junaštva*, gotovo svih Lalićevih romana, *Pripovijesti crnogorskih i primorskih* Stefana Mitrova Ljubiše, romana Čamila Sijarića, pripovjetki Nikole Lopičića... Neke od najupečtljivijih junakinja koje možemo posmatrati kao Kosarine sljedbenice, spremne žrtvovati lično zarad opšteg su: sestra Batrićeva, Vidra, Neda, Umka, Ruža. S druge strane su one junakinje prema kojima crnogorska kultura zauzima izuzetno negativan stav, zbog odstupanja od osobina predviđenih ženi u Crnoj Gori na osnovu kojih bi trebala biti poštovana. Takve junakinje se pojavljuju u djelima kanonskih pisaca; poput jedne babe (*Gorski vijenac*, Njegoš), Nedine svekrve (*Zlo proljeće*, Mihailo Lalić), Marike (*Heroj na magarcu*, Miodrag Bulatović). One su modelovane uz aktiviranje istih osobina koje ima Jakvinta, prevrtljive su, lakog morala i nepouzdate.

srpskoj književnosti, u osnovi srodnog vizantijskim kronikama. U svojoj prvobitnoj redakciji je na granici hagiografije (“žitije i žiteljstvo”), na osnovu čega se grupa tzv. starijih letopisa u novijim istraživanjima i posmatra kao “rodoslovno-žitijska”, a ne letopisna u užem smislu reči. U ljetopisima je povijesno kazivanje sažeto, te je obogaćeno biblijskim reminiscencijama i osvježeno stilskim figurama, što opravdava unošenje ljetopisa u fond književnosti srednjeg stoljeća. Stoga, za *Ljetopisom popa Dukljanina*, kog Papović (2024, 434) opisuje kao kontroverzni tekst za povijest Crne Gore, koji favorizuje kneza Radoslava i njegove pretke, ali za koji ne postoje pouzdani dokazi da je on naručilac ovog djela, posežu i povjesničari, ali i oni koji se bave naukom o književnosti.

Kada govorimo o povijesnim elementima ovog teksta, nesumnjivo je da se u kronici, odnosno u *Rodoslovu slovenskih vladara* pojavljuju stvarne ličnosti, te opisuju neki od događaja koje prate i drugi zapisi iz tog doba. Doduše, ono što je upitno s aspekta povijesne znanosti svakako jeste kronologija, odnosno nedosljednost u datumima, što se kosi s povijesnom znanošću. Osim toga *Ljetopis popa Dukljanina* cijele događaje opisuje kroz legende, ističući ih kao relevantan izvor.

Legitimitet da se *Ljetopis popa Dukljanina* nedvosmisleno tumači i kao literarni tekst, dalo je, između ostalog i veliko prisustvo legendi. Među najistaknutijim legendama izdvajaju se, recimo ona o nastanku grada Dubrovnika ili pak legenda o Vladimiru i Kosari (*Žitije svetog Vladimira*). U duhu fantastične motivacije prilikom konstrukcije prezentiranog svijeta nerijetko su scene koje svjedoče o literarnom karakteru pomenutog teksta. Osim toga, neumitno je da se prilikom prikazivanja velikog broja ličnosti posegnulo za mehanizmima modelovanja svojstvenim književnom tekstu (poput psihologizacije, frazeologizacije, hiperbolizacije pojedinih njihovih osobina, ponekad istaknutih kroz odnose s drugim likovima) čime su ove ličnosti postale književni likovi. Likovi su nerijetko risani crno-bijelom tehnikom, s izraženim upečatljivim osobenostima, pa je velik broj oponiranih parova.

Ljetopis popa Dukljanina treba čitati kao tekst koji u sebi sadrži i povijesne, ali i fiktivne elemente, vodeći računa pri tom da ga tumačimo znanstveno, odnosno da se oni djelovi koji potpadaju pod polje fikcije i literarnosti ne sagledavaju kao povijesna istina, što se nerijetko radi, a neminovno vodi u polje manipulacije i zloupotrebe.

U srednjem vijeku književnost je bila najčešći izvor duhovne snage i obrazovanosti, a ponekad i jedino *oružje* kojim su branili svoju opstojnost i poziciju sustavnoga dijela kulturnog prostora zapadnoga kršćanstva (Jelčić, 2004, 17). Srednje stoljeće stvara sliku žene pokajnice, koja odiše i svojom tjelesnošću na taj način, odjevena u crno, pokrivene glave, te koja živi u kajanju kako bi iskupila svoju krivicu, oličenu kroz zavedenost Sotoninom obmanom, kršenjem božje zabrane i, posljedično, osudom cijeloga ljudskoga roda na grijeh i propast. Pod snažnim biblijskim utjecajem u srednjem stoljeću oblikuje se dvostruki pristup ženama: strah od opasnosti u koju muškarca dovodi ženska zavodnička moć i veličanje ženskoga djevičanstva kao antiteze grješnoj tjelesnosti (Delbianco, 2006, 137). Tijekom ovog razdoblja ključni tekst na koji se ugleda i s kojim komuniciraju ostali tekstovi bila je biblijska starozavjetna *Knjiga postanka*, koja opisuje stvaranje

prvoga muškarca (Adama) od gline i prve žene (Eve) od Adamova rebra, odnosno od dijela njegova fizičkoga ustrojstva, što je protumačeno kao argument ženske podređenosti muškarcu. U svjetlu takvih tekstova, mnoga su filozofska i književna djela upozoravala na nedostatke žena, od lascivnosti i zavodljivosti do općenite nesposobnosti, prevrtljivosti i pasivnosti (Janeković-Römer, 2008, 887). U skladu s načelima srednjovjekovne književnosti, kojoj pripada *Ljetopis popa Dukljanina*, kao i crnogorskom kulturom, u *Ljetopisu popa Dukljanina* ženskim likovima i povišnim ličnostima žena dato je znatno malo prostora i pozornosti. Žene se uglavnom samo pobrojavaju, uvijek kroz kontekst čije su supruge ili majke bile, a jedina dva ženska lika koja su detaljnije modelovana jesu Jakvinta i Kosara.⁴ Međutim, ono što je zanimljivo jeste činjenica da se upravo pomenuti likovi najdetaljnije razvijaju u pogledu psihologizacije. Ukoliko pratimo cjelinu teksta (zanemarujući tumačenja da je *Žitije svetog Vladimira* naknadno unijeto u tekst) primijetićemo da su ove junakinje modelirane crno-bijelom tehnikom, odnosno na principu binarnih opone-nata⁵ (Bahtin, 1989). Srednjovjekovno viđenje žene počivalo je na dvama izvorima: Bibliji (s posebnim naglaskom na Stari zavjet) i autoritetu crkvenih otaca, teologa i ostalih mislilaca. Gotovo svi intelektualni autoriteti srednjega stoljeća, od svetoga Jeronima, Avicenne i Alberta Velikoga sve do Tome Akvinskoga, nadovezuju se na antički pogled žene kojemu je začetnik bio Aristotel, a koji se sastoji u uvjerenju da su žene moralno i intelektualno inferiorne muškarcu. Ključni element koji je dao doprinos formiranju takvoga uvjerenja bila je tjelesna snaga i nadmoć muškarca, ali i dualna percepcija muškoga i ženskoga principa prema kojem je obilježje muškosti racionalnost i intelektualna premoć, a obilježje ženskosti iracionalnost i senzualnost (Hercigonja, 1975). U duhu srednjovjekovne književnosti kojoj pripada u *Ljetopisu popa Dukljanina* prikazuju se žene vladarke, odnosno one koje pripadaju visokim društvenim slojevima. Pri tom ova dva ženska lika poslužiće kao modeli za kasnije tipove ženskih junakinja u crnogorskoj kulturi; s jedne strane je Kosara

- 4 Kosara Vojislavljević, najmlađa kći slovenskoga cara supruga kneza Vladimira Dukljanskog. O tome više vidjeti: Antoljak (1985); Pirivatrić (1997). Modelovanje njezinog lika u *Ljetopisu popa Dukljanina* veoma je detaljno, prilikom čega Kosara poprima funkcije dejstvovaoca, odnosno lika koji djeluje, na način što krši uspostavljene zabrane, u vidu postavljanja uslova udaje za Vladimira, ali i izlaska iz sigurnog semantičkog polja i prelaska u antipolje, što će kulminirati njezinim odlaskom umjesto kneza Vladimira na pregovore kod njezinog brata, prilikom čega će na sebe preuzeti rizik kako bi sačuvala Vladimirov život. Tijekom cijelog *Žitija kneza Vladimira*, koje je inkorporirano u *Ljetopis* Kosara se modeluje kao nosilac izuzetno pozitivnih i visoko moralnih osobina, s veoma jakim osjećajem za požrtvovanost i posvećenost mužu i široj zajednici, pa će njezin lik u kasnijoj crnogorskoj kulturi poslužiti kao model na kome će biti razvijan lik pokorne, posvećene žene.
- 5 Crno-bijela tehnika u književnosti odnosi se na stil ili pristup naraciji u kojem su likovi, situacije ili moralne dileme prikazani na izrazito pojednostavljen način, često s jasnom dihotomijom između dobra i zla, ispravnog i pogrešnog, crnog i bijelog. U ovoj tehnici, nema mnogo nijansi sive ili složenih karakterizacija; likovi su obično prikazani kao potpuno dobri ili potpuno loši, a sukobi su predstavljeni bez moralne složenosti. Ova tehnika se često koristi u žanrovima kao što su bajke, mitovi, moralne pripovijetke, te u nekim oblicima propagande, gdje je cilj prenijeti jasnu i nedvosmislenu poruku. Kritičari često koriste izraz “crno-bijela tehnika” kako bi opisali naraciju koja pojednostavljuje složene stvarnosti, zanemarujući dubinu i ambivalenciju koje obično karakteriziraju ljudsko iskustvo.



Slika 1: Vladimir i Kosara u reljefu, djelo makedonskog vajara Tome Adžijevskog (Istorija i Balkan).

– poŕrtvovana, pokorna i poslušna, a s druge Jakvinta, spletkasica, za koju Subotić (2022, 315) navodi da je “u Dukljaninovom izlaganju postala inicijator dubljeg unutrašnjeg sukoba dinastije”.

U određenom broju tekstova i studija koje su posvećene *Ljetopisu popa Dukljanina* spominje se i Jakvinta. Bavljenje njezinim likom u povijesnoj i književnoj znanosti bilo je usputno i nedovoljno razvijeno. Čak i novija istraživanja o *Ljetopisu popa Dukljanina* (Živković, 1998; Vlajić, 1999; Radoman, 2015; Komatina, 2016) Jakvintinom liku prilaze fragmentarno. O važnosti našeg istraživanja najslikovitije govori stav Jovana Subotića (2022), koji smatra da je “epoha Bodina i Jakvinte i Nemanje neosporno najvažnija i najsilnija u našoj narodnoj istoriji”. Istraživanja o *Ljetopisu*, gotovo dosljedno potenciraju destruktivnost njezinog lika, a nerijetko joj se pripisuje i uzrok loših odluka njenog supruga, kralja Bodina Vojislavljevića (XI. stoljeće). O ženama u *Ljetopisu popa Dukljanina* Kunčer (2023) je objavila rad *The World Without Women: Gender Issues in the Gesta Regum Sclavorum*, u kom skreće pažnju na nevidljivost žena u ovom tekstu, ali ne nudi mogućnosti novih tumačenja Jakvintinog lika.

Osim analize ovog povijesnog vrela rad ima za cilj da kontekstualizuje i razumije negativnu konstrukciju Jakvinte, kao i da kroz njezin lik i načine na koje se tumači objasni kulturogene i društvene faktore koji su doprinijeli stvaranju negativne percepcije dukljanske kraljice. Također, cilj je i razdvojiti povijesne činjenice od fikcije kroz rabljenje kritičke analize dostupnih dokaza, što doprinosi promociji kritičkog

pristupa povijesti, te izbjegavanju romantiziranja prošlosti. Koristeći interdisciplinarnе metode, koje uključuju povijesnu, antropološku, te književno teorijsku analizu ukazaćemo na ulogu i značaj ženskih ličnosti u srednjovjekovnom razdoblju na primjeru dukljanske kraljice Jakvinte.

Slijedeći instrumente koje nudi ginokritika, kao jedna od disciplina studija roda, a kako to, između ostalih propisuje Kolodny (1980) u *Mapi ponovnih čitanja*, analizujemo usmjeriti na ženu, okrećući se u prošlost, što je dalje moguće, do prvih pisanih izvora jedne kulture, kako bi osvijetlili mehanizme koji su korišteni za uspostavljanje negativne percepcije Jakvintinog lika. Za razumijevanje tekstova na kojima počiva neka kultura neophodno je imati u “vidu da nema apsolutno važeće prošlosti jer se okvir njenog osmišljavanja uvijek mijenja” (Kuljić, 2006, 310), te da je konstrukcija uvijek društveno uslovljena.

POVIJESNI I DRUŠTVENI KONTEKST

Bodin Vojislavljević (1082.–1101.) vladao je Dukljom tijekom posljednjih desetljeća XI. stoljeća. Još za života Bodinovog oca, Mihaila (oko 1046.–1082.) Duklja je 1077. godine postala kraljevina. To saznajemo iz jednog pisma pape Grgura VII., u siječnju 1078. godine, upućenog Mihailu Vojislavljeviću u kome ga oslovljava kao *rex Sclavorum*. Bodin se za vrijeme vladavine svog oca nametnuo kao važan akter dinastije Vojislavljevića. Bodin je predvodio ustaničku vojsku u Podunavlju



Slika 2: Prostor Duklje za doba Bodinove vladavine (Šekularac, 2007, 56).

i osvojio Vidin, ali ipak doživljava poraz od bizantijske vojske u Skoplju, te biva i zarobljen. Nakon nekoliko godina provedenih u zarobljeništvu uspio je da pobjegne u Duklju 1078. godine. Poslije smrti oca Mihaila, ulazi u sukob sa stricem Radoslavom, koga pobjeđuje i preuzima prijesto. Iako je prostor Duklje za doba Bodinove vladavine proširen, ovaj period obilježice česti unutarnji sukobi, koje će voditi sa svojim rođacima. U dinastiji Vojislavljevića obiteljske situacije bile su nalik onima u drugim dalmatinskim mjestima srednjeg stoljeća, pa se za razliku od srednjovjekovnih europskih elitnih obitelji težilo da se svi članovi obitelji vjenčaju i dobiju djecu (Nikolić-Jakus, 2008, 73). Velik broj potencijalnih pretendena na prijesto i članova obitelji neminovno je podrazumijevao i neslaganja. Za česte sukobe koji su se dešavali tijekom Bodinove vladavine krivica će nerijetko biti tražena u Jakvinti, dukljanskoj kraljici kojom se Bodin ženi 1080. Brak između Jakvinte i Bodina bio je produkt dukljanske političke orijentacije koja je gravitirala ka Normanima, kao tada važnom faktoru i suparniku Bizantskog carstva (Šekularac, 2007, 79).

KRALJICA JAKVINTA VOJISLAVLJEVIĆ

Jakvinta kao povijesna ličnost

U izgrađivanju srednjovjekovne kulture učestvovala su i žene, koje su bile obrazovane i sposobne, po pravilu pripadnice viših slojeva (Tomin, 2011). O dukljanskoj kraljici Jakvinti Vojislavljević (XI. stoljeće) saznajemo na osnovu kronika njezinih savremenika, kao i kasnijih historiografa. U povijesnim izvorima o Jakvinti Vojislavljević, glavna referenca dolazi iz *Ljetopisa popa Dukljanina*, ali u pismima i poveljama iz perioda njezinog života postoje indirektna pominjanja njenih aktivnosti. Jakvinta se pominje i u *Pismu pape Grgura VII.* (1078. godina): U pismu papa Grgur VII. oslovljava Mihaila Vojislavljevića, Jakvintinog svekra, kao kralja Slovena (*rex Sclavorum*), što potvrđuje status njezinog muža i porodice. Iako se Jakvinta ne spominje direktno, ovo je važan dokument u kontekstu njenog političkog statusa kao supruge kralja Bodina, koji je bio Mihailov nasljednik. Hronika bizantskog istoričara Jovana Skilice (XI. stoljeće) bilježi sukobe između dukljanske dinastije i Bizantije, a Jakvinta se pominje kao ključna figura koja podržava antibizantsku frakciju. Takođe se pominje njezin utjecaj na Bodina i kasniji sukob sa bizantskim snagama, Jakvinta se indirektno pominje u poveljama vezanim za osnivanje Barske nadbiskupije (druga polovica XI. stoljeća), jer je tijekom Bodinove vladavine Barska biskupija uzdignuta u nadbiskupiju. Ona je, kao kraljica, imala utjecaj na ove odluke (Šekularac, 2023).

Prema Skiličinoj kronici, dukljanski kralj Mihailo imao je dvor u Kotoru, a kraljica Jakvinta je mogla živjeti u Kotoru, vjerovatno u istom dvoru (Šekularac, 2023, 22).

Ime Jakvinta/Jaquinta bilo je veoma poznato u okolini Barija. Riječ je o kćerci vlastelina Argirica iz Barija koja se udala za dukljanskog kralja Bodina u vrijeme propasti bizantijske vlasti 1080. godine kada je vođa normanske strane posjetio dukljanskog kralja Mihaila i pri tom mu dao kćer za sina (Šekularac, 2023, 24). Tijekom cjelokupnog razdoblja Bodinove vladavine Jakvinta je imala značajnog udjela, a

svoj utjecaj zadržala je i nakon Bodinove smrti. Prema povijesnim izvorima Jakvinta je sve do 1114. godine bila na dukljanskom prijestolu, nalazeći način da izađe na kraj s Branislavljevim sljedbenicima. Tijekom srednjeg stoljeća nije bilo neobično da nakon smrti vladara vlast prelazi na njegovu ženu, što se osobito ustalilo od XIV. stoljeća (Tomin, 2011, 3). U pomenute sukobe uplitali su se i grčki i raški namjesnici, s kojima je Jakvinta imala otvoreno neslaganje.

Po Bodinovoj smrti u Duklji je nastavljen negativan politički kurs prema Bizantu. Uz pomoć kraljice Jakvinte njezin sin Đorđe dva puta je došao na vlast: 1114.–1118. i 1125.–1131. godine. Pored pitanja koja su se ticala obitelji i dinastije srednjovjekovne vladarke imale su važnu ulogu u međudržavnim pregovorima (Tomin, 2011, 5). Prvi put Đorđe na prijesto dolazi 1114. godine nakon što kralj Vladimir bude otrovan (prema nekim zapisima, između ostalog i *Ljetopisu popa Dukljanina* Jakvinta je glavni krivac za taj zločin). Period nakon Bodinove smrti prati slabljenje dukljanske moći, pa se prvi odvaja bosanski ban (Milobar, 1997, 696). Nepovoljne okolnosti po Jakvintu i njezinog sina Đorđa počinju i s prevagom bizantske moći u Duklji, što će biti i uzrok za prvi prekid Đorđeve vladavine, pri čemu će biti prinuđen da se skloni u utvrdu Oblik, a Bizantinci će zaposjesti Skadar. Nakon što je za kralja postavljen Grubeša Đorđe je morao čak da pobjegne u Rašku (Šekularac, 2023, 36). Pošto je Grubešina vojska bila poražena u bici pod zidinama grada Bara Đorđe je drugi put došao na prijesto 1125. godine. Nakon teških poraza Đorđe svoj život završava u sužanjstvu, u Carigradu.

Da tijekom razdoblja srednjeg vijeka “žene nisu bile samo pasivni promatrači krupnih političkih događaja i odluka, već su mogle biti u njih aktivno uključene, kao i njihovi muški srodnici” (Premović, 2023, 7) svjedoči i djelovanje kraljice Jakvinte, koja je kao povijesna ličnost imala nesumnjivo veliki utjecaj na povijesne okolnosti tadašnje Duklje, uspijevajući da pomogne svom sinu da osvoji, a potom i obnovi vlast. Također, kraljica je uspjela da ima utjecaj i na vanjske odnose Duklje, diktirajući pravac njezinog djelovanja.



Slika 3: Pečat Đorđa Vojislavljevića, sina kralja Bodina i kraljice Jakvinte (Šekularac, 2007, 60).

Svoj život Jakvinta Vojislavljević završila je tako što je bila uhićena od strane Grubeše u Kotoru, u koji se, nakon brojnih dinastičkih sukoba sklonila. Nakon toga, kraljica Jakvinta je poslata u sužanjstvo u Carigrad gdje je i umrla (Bešić et al., 1967, 400).

Konstrukcija Jakvintinog lika u *Ljetopisu popa Dukljanina*

Književnost čitavoga europskog srednjovjekovlja obilježava snažno prožimanje vrsta i podvrsta, što se tumači kao manifestacija kršćanskoga svjetonazora koji vrijednost sviju stvari podređuju vrhovnome božanskom entitetu, pa je i književnome stvaralaštvu svrha izraziti podređenost Bogu i služenje kršćanskome idealu (Hercigonja, 1975, 43). Likovi koji prave odklon od ovog puta tijekom srednjeg stoljeća nijesu mogli biti pozitivno konotirani. U tom razdoblju često se događalo da se od određenih ženskih ličnosti, kroz transformaciju njihovih života i djela u legende, priče i simbole koji su nadilazili povijesne činjenice dovede do njihove izuzetno negativne percepcije. Žena se u srednjem vijeku oblikovala kroz religijske, kulturne i književne okvire tog doba, što je imalo dubok utjecaj na njezinu percepciju i ulogu u društvu. Nerijetko se slika žene manifestirala kroz kršćansku teologiju, vitešku književnost i folklorne priče. Žene su oblikovane kroz nekoliko ključnih arhetipskih uloga, uključujući svetice, vještice, kraljice. U srednjovjekovnom razdoblju profilisali su se primjeri pretvaranje života i djela nekih vladarki u priče koje ih prikazuju kao prijetnje, vještice ili utjelovljenja zla. Na taj način se, u nemogućnosti da se protiv njih djeluje u stvarnosti, stvarala slika koja je u većini takvih konstrukcija opstala do suvremenog doba. Neki od takvih primjera jesu vezani za: Isabellu Francusku (XIV. stoljeće), poznatu kao “Vučica iz Francuske”, suprugu engleskog kralja Edwarda II. Njeno ime povezano je s izdajom i nasiljem, jer je zajedno sa ljubavnikom Rogerom Mortimerom organizirala svrgavanje i ubojstvo svog muža. U povijesti je često prikazana kao manipulativna i nemilosrdna figura, žena koja je iz osobne koristi izazvala političku nestabilnost. Ovu negativnu sliku o njoj zasjenjuje složenost njezine situacije i političke okolnosti koje su je dovele do tih djela. Jedna od najomraženijih ženskih figura, primjerice u XVI. stoljeću jeste Mary Tudor, engleska kraljica koja je pokušala obnoviti katolicizam u Engleskoj nakon vladavine svog oca, Henrika VIII., i polubrata, Edvarda VI. Zbog svoje brutalne represije protiv protestanata, tijekom koje su mnogi spaljeni na lomači, dobila je nadimak “Krvava Marija”. Njena vladavina postala je sinonim za vjerski fanatizam i nasilje, iako su mnogi njeni postupci bili rezultat političkih i vjerskih pritisaka tog vremena (Delorme, 2007).

U srednjem vijeku ženska tjelesnost je tumačena kao vrijedna prezira, a žene koje bi koristile čari zavođenja bile su pod osudom šire populacije. Lucrezia Borgia (1480.–1519.), kćerka pape Aleksandra VI. (1492.–1502.), postala je simbol dekadencije, intrige i nemoralu. Mitovi o njoj često uključuju priče o trovanju, incestu i manipulaciji, predstavljajući je kao smrtonosnu zavodnicu koja je koristila šarm za političke ciljeve svoje obitelji. Iako postoje dokazi da je bila žrtva političkih okolnosti i obiteljskih ambicija, njen imidž u popularnoj kulturi ostao je pretežno negativan, često zasnovan na pretjeranim i neosnovanim pričama (Bradford, 2004).

Žene koje su pravile otklon od nametnute norme i obrazaca ponašanja tijekom srednjeg vijeka bile su uglavnom negativno konotirane. Jedna od takvih vladarki jeste i dukljanska kraljica Jakvinta. Lik kraljice Jakvinte u *Ljetopisu popa Dukljanina* se pojavljuje u 42. poglavlju, nekoliko poglavlja nakon što biva uveden njezin muž – Bodin, koji se u kontekstu njezinog lika može tumačiti kao pokretački motiv i to kroz sljedeću rečenicu “kralju Bodinu, pak, rodi četiri sina Jakvinta, kćer Arkirica iz grada Barija, čija su imena ova: Mihala, Đorđe, Arkiric i Toma” (Mijušković, 1988, 139).

Kao antipod Kosari koja se u *Ljetopisu popa Dukljanina* javlja onda kad je ugrožen život muškarca i koja postaje njegova zaštitnica (Tomin, 2015), Jakvintin lik je do suvremenog doba upamćen kao negativan, a konstruisan je upravo na ovom tekstu, prilikom čega se neoprezno prepliću stvarno i izmaštano (izmišljeno); prošlo i sadašnje. Kako to konstatuje Premović (2021, 331) književna djela imaju izraženu potrebu za stvaranje nacionalnih mitova s akcentom na oblikovanje heroja. S druge strane metafore i druga načela književnog teksta mogu poslužiti za stvaranje anti-heroja, odnosno negativno markiranih likova. Kolektivno pamćenje podrazumijeva samoidentifikaciju, ali treba pomenuti i opasnost od manipulacije, o čemu Hannah Arendt govori u *Izvorima totalitarizma*, konstatujući da je kolektiv u stalnom traženju krivca, jer ako su svi krivi onda niko nije kriv (Arendt, 1998, 118). Pri tom se predanje javlja kao vjeran izraz zakona života onih vremena u kojima leži temelj povijesnog razvitka, dok cijela naša povijest propagira submisivan model žene, što je umnogome naslonjeno na kulturološku pozadinu koja podrazumijeva njezinu objektivizaciju, prilikom čega bilo koje pomjeranje od propisanih obrazaca predstavlja incident (Garonja, 2023). Naslanjajući se na Barthesovo tumačenje i pristup suvremenim, odnosno narativima vezanim za XX. stoljeće Svetlana Slapšak upozorava na postojanje ideološki negativnih obrazaca ka ženama još od starih, antičkih mitova. Pri tom ideološka pozadina uslovljava našu percepciju (Slapšak, 2013).

Od sedam propisanih tipova likova u *Morfologiji bajke* jedan se uvijek odnosi na negativca kojega zavist, ljubomora ili drugi negativni predznak tjera da remeti ravnotežu među skladnom obiteljskom atmosferom, da spletkari i da bude uzrok obiteljske nesreće (Prop, 2012). U *Ljetopisu popa Dukljanina* tijekom karakteriziranja Jakvinte već u trećem pominjanju njezinog imena bit će naglašene i predimenzionirane loše osobine, poput pohlepe za vlast, bratolomstva i sklonosti ka spletkarenju, a analogija s ovim Proppovim tipom junaka je očigledna: “Bojala se, naime da Branislav ili njegovi sinovi po smrti njenog muža ne preuzmu kraljevstvo. Stoga su joj stalno smetali i tražila je zgodnu priliku da ih uništi oca i sinove” (Mijušković, 1988, 140).

Imajući u vidu da stvaranje svakog negativnog narativa ima određenu motivaciju (Bart, 2013, 198), konstatujemo da je u tekstu *Ljetopis popa Dukljanina* jasno naglašeno prisustvo patrijarhalnih odnosa u smislu uvođenja obiteljskih relacija. Obiteljska genealogija aktivira se nerijetko u crnogorskom epskom pogledu na svijet, u kom se prepliću istorija i poezija. Međutim, pri tumačenjima Jakvintinog lika ovaj dio često je prenapregnut, pa će u prvi plan biti isticali negativni postupci bez analize njihovog povoda, a obiteljska genealogija njenog lika ostaće nerazvijena. Tako je, uz izuzetak prikazivanja Jakvintinog lika u publikaciji UNDP-ija *Žene Crne Gore* o njoj uglavnom govoreno kao o personifikaciji zla i uzoka Bodinove, pa i dinastičke

nesreće (Žene Crne Gore). Ovakav način modeliranja Jakvintinog lika u skladu je sa onim što Ljiljana Pešikan-Ljuštanović (2007) definira kao *epsku mizoginiju*, a što podrazumijeva stvaranje negativnih i idelološki obojenih narativa o ženama koje se označavaju kao izvor zla, zbog koga stradaju i propadaju vladari i dinastije. Takve žene poprimaju odlike demonskih bića, te im se nerijetko pripisuju nadljudske moći. Na sličan način *demonске boginje* opisuje i Robert Graves koji ističe da su one osobito opasne po muškarce koji su ih voljeli, prilikom čega se razgrađuje *lažnost* društvenih odnosa u kojima žena ima pasivnu ulogu, a tome se suprotstavlja totalna sloboda ljubavi (Grevs, 1995). Dodatni razlog za ovakvo, destruktivno i destabilizujuće Jakvintino djelovanje može se tražiti u onome što prethodi, odnosno u Bodinovom odnosu s braćom, koji je nestabilan tijekom cijelog teksta *Ljetopisa*. Modeliranje i konstruisanje negativnog narativa oko Jakvinte kao uzročnice zla i problema usklađeno je s tezom koju navodi *Rječnik slovenske mitologije*, a kojom se konstatuje da u svim slovenskim kulturama postoji lice iz demonologije koje u sebi sadrži i neke crte demonskog bića. Ova demonka bliska je kategoriji znajućih ljudi, a karakteriše je niz demonskih svojstava (Gajić, 2009). Takvim likovima pripisuju se izuzetno manipulativne moći, kakva je situacija i s dukljanskom kraljicom.

Zanimljivo je da je kao i prilikom modeliranja Kosarinog lika posegnuto za ucjenom, a važno je napomenuti da su ovo ujedno i jedina dva lika koja će ucjenjivati: Kosara oca, a Jakvinta muža. Kako bi društvo razumjelo cjelovitost neophodno je da razumije i posebnost ženske psihologije (Nojman, 2015a). Radi usporedbe navodimo da se tijekom srednjestoljećnog razdoblja ucjena često vezuje za ženske likove, pa primjerice u Andreacijevoj povelji (809. godina) njegova kćer Teodora ucjenjuje oca u pogledu odabira muža. Naime, Jakvinta muža uslovljava prilikom boravka njegove braće i bratanića, što je artikulirano u pasusu:

U jedno vrijeme kad je Branislav, sa njegovim bratom Gradislavom i sinom Berihom naivno došao u grad Skadar, Jakvinta, vidjeći da su došli sami, obrađuje se pa prišavši kralju počne bestidno navaljivati i govoriti mu da ih uhvati i stavi u tamnicu, inače nikakav život ne može imati sa njim, ako to ne učini (Mijušković, 1988, 140).

Ipak, važno je naglasiti da za razliku od Kosarinog lika u kom ucjena biva aktivirana zarad empatije koju će osjetiti ka Vladimiru i želje da se pomogne Jakvintina ucjena ima sasvim drugačiju motivaciju, ona je pokrenuta opsesivnim promišljanjem o Bodinovoj braći i prijestolu, što će na koncu dovesti do bratoubistva, koje je čest motiv u književnosti, osobito ukoliko je pozadina svega borba za prevlast. U tom smislu, Jakvintin lik je znatno složeniji i višedimenzionalniji, jer negativni likovi generalno mnogo su rjeđe monolitni, za razliku od pozitivnih koji prema Bettelheimu (1962) mnogo lakše izazivaju poistovjećivanje i identifikaciju s dobrim i kreposnim, te je nerijetko riječ o monolitnim likovima. Ovakve junakinje podaknute su instiktivno da drugim likovima pružaju pomoć. S druge strane, psihološka motivacija negativnih likova znatno je kompleksnija, a zbog mizoginije koja se ukorijenila prisutna je sklonost ka stereotipu, odnosno tendenciji da negativni likovi budu ženski (Eko, 2015).

Veoma zanimljivim i donekle naivnim se sagledava Bodinovo djelovanje, prilikom čega autor *Ljetopisa* tijekom cijelog teksta sugerira da su njegovi pogrešni postupci produkt poslušnosti ženi, koja se pokatkad gradi na arhetipskim obrascima, pa će Jakvinta do svojih ciljeva dolaziti uz pomoć suza i ekspresivnog djelovanja. Na ovaj način djelimično se abolira Bodinovo djelovanje, jer se naglašava da je pao pod utjecaj žene, čime se prototipsko (biblijsko) žensko načelo zla i krivica ističu. Važnu ulogu u modeliranju Jakvintinog lika dobijaju paralingvistički znaci, odnosno usklici i uzvici koji se pojavljuju u svakoj njenoj govornoj partiji, jer je sve elemente diskursa neophodno promatrati u kontekstu kulture, kroz znakovne sisteme i kodove (Katnić-Bakaršić, 2019): “**Jao, jao, jao**, da li zbilja ne vidiš, o kralju, kako ubijaju tvoje?! Zar još ne vidiš što učini Kočapar? Zašto da pustiš da žive njihova braća koju držiš u okovima?” (Mijušković, 1988, 140; Kunčer, 2009, 167).

U istaknutom govornom nizu, uzvik *jao* ponavlja se čak tri puta, čime se usložnjavaju njegova semantička značenja. Upotreba uzvika prema Katnić Baršić (1999, 6) koji uvijek ima ekspresivnu (emotivnu) funkciju, jeste način da se izrazi govornikova emocija, uz poruku koja se šalje.⁶ Slično konstatuje i Jakobson (1966, 290) koji za emotivnu (ekspresivnu) funkciju jezika konstatuje da se najviše ističe kroz uzvike (koji su “čisto emotivni sloj jezika”). Tako iskazi artikulisani kroz uzvike služe za “izražavanje duševnoga stanja” (Gligorić, 2017, 343).

Umanjivanje krivice onom koji djeluje (Bodinu), a uvećavanje Jakvinti postiže se i scenom Bodinovog kajanja, te dostojnog sahranjivanja braće. Zanimljivo je da se nakon toga više ne pominje Jakvintin i Bodinov odnos, već se jedino konstatira da Bodin umire nakon 26 godina vladanja. S druge strane Jakvintina (ne)djela nakon Bodinove smrti doživljavaju kulminaciju, pa zarad vlasti ona izvršava i ubojstvo Bodinovih rođaka kako bi vlast preuzeo njezin sin Đorđe. U odnosu na sina Jakvinta će biti modelovana na principu majke kao “arhetipa koji je zanimljiv i kao takav privlači pažnju najrazličitijih pisaca, koji se vraćaju na uobičajene motive i pišu o njima pod različitim *maskama*” (Meletinski, 1983, 8). Na taj način Jakvintin lik će na sebe preuzeti ulogu ključnog zla *Ljetopisa popa Dukljanina*, no ono što je posebno zanimljivo primijetiti da njezin lik, iako modeliran kao nosilac negativnih osobina ne podliježe kažnjavanju, ostavljajući pri tom otvoren horizont njezinog kraja.

Weininger u knjizi *Pol i karakter* o ženskim likovima o kojima se stvaraju negativni narativi ističe da hiperbolizaciji tih negativiteta ništa nije stajalo na putu (Vajniger, 1998). Jedna od takvih negativnih junakinja bez sumnje jeste kraljica Jakvinta koja se, nadalje tijekom samog teksta modelira kao žena koja uslovljava i spletkari, navodeći pri tom svog muža, kralja Bodina na najveće zločine, a jedan od takvih primjera iz teksta je prikazan u sljedećoj rečenici: “Jakvinta vidjevši da su došli sami obrađuje se pa priđe kralju i počne bestidno navaljivati da ih uhvati i stavi u tamnicu inače nikakav život sa njim ne može imati ako to ne učini” (Mijušković, 1988, 140; Kunčer, 2009, 165).

6 Ova je funkcija dominantna u porukama u 1. licu jednine, u izrazima s emotivno-ekspresivnim sredstvima na različitim jezičkim nivoima. Uzvici (između ostalog) odražavaju i ugledanje na latinske gramatike koje su mu poslužili kao predložak (Kašić, 2002, 357).

Nakon kratkog Jakvintinog obraćanja funkciju naratora preuzima sveznajući pripovjedač, čime se apostrofira objektivnost kao odlika naratora koji nije dio fiktivne zbilje (Štancel, 1987), te konstatira: “Bodina je pobijedila žena kao Iroda Irodijada.” (Mijušković, 1988, 140). Na ovaj način uvodi se jasna i direktna komunikacija s mitovima, uz izraženu tendenciju da je iskonsko zlo u ženskom biću (Beauvoir, 1982). Potrebno je naglasiti da se komunikacijom s Biblijom pokušava pojačati vjerodostojnost i uvjerljivost, a *taj dubinski tekst, koji se sam nikad ne realizuje, ali koji je sposoban da proizvodi mnoštvo istovrsnih tekstova*, neki moderni teoretičari (Gerard Genette, Julia Kristeva i dr.) nazivaju *arhitekst*. Njime oni označavaju dubinsku strukturu u kojoj je tekst povezan. Arhitekst se ne realizuje u nekom konkretnom tekstu, koji bi bio njegovo potpuno ispunjenje, već se rekonstruiše na osnovu invarijantnih odlika raznih tekstova. On je, s jedne strane, produktivna moć teksta, tj. sposobnost teksta da se konstruira po određenim principima, kao što se govor formuliše po određenom jezičkom kodu, a s druge strane je model na koji se treba ugledati (Kristeva, 2011). Uvođenjem antipoda božanskog i demonskog koji leže u srži ženskog bića jasno se naglašava njezina dehumanizacija, čime se ženi pripisuju ili ekstremno pozitivne, gotovo metafizičke osobenosti (u patrijarhalnoj kulturi kakva je crnogorska, te uloge se dominantno pripisuju ulozima majke) ili ekstremno negativne odlike, kakav je slučaj i sa Jakvintom. O ambivalentnoj prirodi fiktivno obojenih priča Cassirer konstatira da se zarazna nečistoća proteže na sve sfere života. Dodir božanstva upravo je jednako poguban koliko i dodir nečega fizički nečistog; sveto i mrsko na istoj su razini pri čemu “zaraza svetošću izaziva iste posljedice kao i zagađenje nečistoćom” (Kasirer, 1978, 139).

Jakvintin lik modelira se na jasnom principu gradacije, a na koncu tog niza stoji ubojstvo koje će sama Jakvinta počinuti, čime će se zlo koje se arhetipski vezuje za ženu dovesti do vrhunca: “Jakvinta, kako su je savjetovali neki vrlo rđavi ljudi, koji bijahu neprijatelji župana Vukana, dade im smrtonosni napitak koji je načinila u Kotoru, đe je boravila” (Mijušković, 1988, 140; Kunčer, 2009, 171).

Govoreći o antičkoj *Medeji* Gurdon (2011, 105) ističe da iako je riječ o jednoj od najupečatljivijih pobunjenica, ipak “čvrsto ukorijenjena dominantna patrijarhalna podloga na kojoj je Euripid stvarao svoj narativ prokazuje Medeju (i lik i istoimeno djelo) kao proizvod patrijarhalne (narativne) matrice, koja se uvijek i iznova narativno ostvarivala i potvrđivala” te dodaje da je uprkos svom odupiranju, Medeja ostala zarobljena u spomenutoj matrici. U ovom smislu veoma lako je podvući analogiju s Jakvintinim likom koja svoju egzistenciju tijekom cijelog teksta ostvaruje u sredini organizovanoj po pravilima muškaraca.

Rekonstrukcija narativa o Jakvinti

Prva neophodna etapa u istraživanjima s rodnom problematikom jeste rekonstrukcija književne prošlosti žena, kao i sama pozicija žena u književnosti. U tom smislu Koch ističe da je veoma važno vratiti se na stare tekstove, koje treba čitati iz nove perspektive i pri tom preispitati poziciju žene u njima (Koh, 2012, 15). Kao integralni djelovi svake civilizacije i kulture, mitovi i drugi narativi bazirani na fikciji često služe

za objašnjenje stvarnosti pružajući joj smisaoni sadržaj, ali i kao uzor-modeli ponašanja i opšteg odnosa pojedinca prema svijetu u kojem živi. **Patrijarhalni mit** je skup predodžbi i vjerovanja unutar društvenih skupina koje označavaju žene i muškarce. U ovom slučaju riječ je o težnji za isticanjem, očuvanjem i prevlasti muškog principa (Durić, 2003, 260). Konstrukciji ovakvih narativa sklona su patrijarhalno-plemenska društva poput crnogorskog, društva s jakim usmenim nasleđem i kolektivnim pamćenjem, u kojima se predanje i fikcija nerijetko transformišu u istinu. Laza Kostić prepoznaje postojanje *ženskog načela*⁷ ili *ženskog aspekta* koje je moguće pratiti u razvoju ženskih likova slovenskih kultura. Pri tom, način na koji se Jakvinta modelira u *Ljetopisu popa Dukljanina* navodi na konstataciju da bi ju bilo moguće svrstati u nekoliko Kostićevih tipova, od kojih su većina nositeljke negativnih konotacija: žena koja je nosilac radnje, zla žena, s elementima čak i nevjerne ljube (o čemu će kasnije biti riječi). Međutim, dosadašnja istraživanja su uglavnom prećutkivala Jakvintinu majčinsku ulogu, od koje u pogledu reinterpretacije njezinog lika smatramo da treba krenuti. Tome u prilog ide prva rečenica u kojoj se Jakvinta pominje: “**Rodi** četiri sina Jakvinta, kćer Arkivca iz Barija.” (Mijušković, 1988, 139; Kunčer, 2009, 163). U svojoj *Velikoj majci* Neumann ženski princip materinstva izdvaja kao dokaz sveživota i ženske nadmoći koja uokviruje krug: rođenje, život i smrt. Kao prirodnu žensku ulogu ističe potrebu da se stara o svojoj djeci, pri čemu se prisjeća da je žena prva krotiteljka životinja, te da je zapravo cijeli proces vaspitanja i odgajanja djece jedna vrsta pripitomljavanja (Nojman, 2015b). Uz to, treba imati u vidu razdoblje i kontekst u kom nastaje *Ljetopis popa Dukljanina*, u kojem se kao jedan od najvažnijih narativa profilise onaj o Majci božijoj. Mihovil Kombol (1961, 31) navodi da “ni jedan lik nije pobožna legenda srednjega vijeka obavila toliko toplom simpatijom, koliko lik Bogorodičin”. Marijanski kult koji tijekom srednjega vijeka, posebno u XI. i XII. stoljeću cvjetao zapadnim svijetom, te izrazito štovanje Marije kao jedno od najistaknutijih obilježja zapadnoga kršćanstva, snažno je utjecao ne samo na književnost (gdje ostavlja traga u mnogobrojnim srednjovjekovnim legendama, kao svojevrsni uzor za stvaranje vizije kako žena treba da izgleda), već i na sveukupni položaj žene u onodobnome društvu. Poticanje marijanskoga kulta među elitom i pukom dovelo je do poboljšanoga položaja žena, barem na razini teorije (Novak, 2009, 325). Stoga smo mišljenja da se prilikom promišljanja o Jakvinti mora imati u vidu srednjovjekovni kontekst i prije svega njena majčinska uloga. Prve odlike koje se vezuju za Jakvintin lik i pomoću kojih se uvodi u tekst jesu majke i kćeri, čime se ističu njezine dominantne društvene uloge, a koje su usklađene s tumačenjem da “se svako

7 Kroz pojam ženskog načela objašnjava proces tipologizacije ženskih junakinja slovenskih kultura, konstatujući da usmeno nasleđe na ovim prostorima ukazuje na matrijarhalni poredak koji je prethodio zvaničnoj istoriji, a koji potvrđuju kultovi u kojima dominira žena. Tipovi su, prema njegovoj konstataciji određeni determinisanim ulogama žene, a najvažniji koje izdvaja su: 1. žena koja je nosilac radnje i koja ulazi u “muški prostor”; 2. nevjerna ljuba, kod koje je djelovanje podaknuto erotskim zovom i nadjačava čak i majčinski instinkt; 3. zla žena, kod koje je motivacija uspostavljena preplitanjem negativnog načela ženske prirode i crnih aveti, tj. demonskih sila; 4. vjerna ljuba; 5. unesrećena vjerenica; 6. majka; 7. tip pomagača. O tome više vidjeti u Kostić (1900).

razmišljanje o našim prostorima mora smjestiti u osnovni preovladavajući i svim kulturama koje su ovuda prošle zajednički okvir, s neprekidnim kontinuitetom, od antike do danas – okvir patrijarhata” (Slapšak, 2010, 25). Pažljivim čitanjem *Ljetopisa* možemo zaključiti da se Jakvinta ponaša dominantno kao majka, koja u prvom redu brani interese svoje djece, promišljajući o njihovoj budućnosti nakon smrti muža. Lewis (1996) prostor Balkana tumači kao prostor ljubavi, osobito materinske. Upravo majčinsku ljubav tumačimo kao ključnu za modeliranje Jakvintinog lika, pa čak i onda kada svojim postupcima prelazi norme dozvoljenog. Materinsku ljubav i brigu za svoju djecu smatramo glavnim pokretačem Jakvintinih djelovanja, što se može vidjeti i u *Ljetopisu*, međutim uz konstantnu sugestivnost pripovjedača, koji tijekom cijelog teksta sugerira Jakvintina nedjela. Unatoč tome ova uloga njezinog lika ostaje marginalizirana, a mi ju smatramo najvažnijom i glavnim motivom njenih (ne)djela. Mišljenja smo da je sugestivnost pripovjedača dovela do aboliranja Bodinove krivice, a do marginaliziranja Jakvintine materinske uloge.

Prilikom modeliranja ženskih likova slovenskih kultura izdvajaju se tri najvažnija prelaska: rođenje-svadba-smrt (Garonja, 2023). Osobito, u starim tekstovima sva tri prelaska imaju važne uloge u konstrukciji likova, a ukidanjem jednog od njih remeti se cjelovitost lika. Redukcijom svadbenog prelaska, koji, kako Garonja ističe predstavlja prelazak iz poznatog u nepoznati svijet doprinosi se redukciji Jakvintinog lika u pogledu ustaljenih klasifikacionih normi i funkcija koje žena srednjeg stoljeća treba da realizuje, imajući u vidu da kultura sjećanja treba da ispuni zahtjeve koji više pojedinačnih prošlosti integrišu u jedno (Kuljić, 2006). Na ovaj način remeti se cjelovitost Jakvintine ženstvenosti, što se može posmatrati kao još jedan element kojim se doprinijelo hiperbolizaciji negativnosti u Jakvintinom liku. Ipak, smatramo da je ovo pomoglo i odmicanju od submisivnog položaja koji se ostvaruje i svođenjem ženskog identiteta na drugost (Blagojević, 2010).

Istakli smo da su se dosadašnja proučavanja *Ljetopisa popa Dukljanina* nerijetko bazirala na isticanju i povijesnih i književnih elemenata, što neminovno podrazumjeva mogućnost tumačenja povijesnih ličnosti, ali i književnih likova. Lotman (2004) smatra da bez doze izmišljenosti nema književnog djela. Likovi u književnom tekstu u odnosu na norme koje određena kultura propisuje mogu biti konstruirani dvojako: da od njih odstupaju ili da ih podržavaju. U pogledu tvorenja sižejnosti teksta, znatno su informativniji oni likovi koji prave odklon od norme, jer naposljetku njihovim djelovanjem se i uspostavlja siže koji se tvori upravo nizom ovakvih “prestupa”. “Svaki takav prelazak je postupak, a niz postupaka čini siže” (Lotman, 2004, 227). U tom smislu Jakvintin lik je veoma kompleksan, jer će tijekom cjelokupnog djelovanja kroz *Ljetopis* Jakvinta praviti ogrješenja o propisane norme i samim tim na sebe preuzeti funkcije jednog od najvažnijih elemenata za uspostavljanje sižea. Jakvintin lik simbolizuje pobunu koja prema Derridi mijenja predstavu o ženi (Derida, 2016), jer je pobuna nesvojstvena ženskoj junakinji srednjovjekovnog teksta. U *Ljetopisu* se Jakvintina pobuna realizuje na dva nivoa: patrijarhalnom, jer se ona ni u jednom momentu ne pokorava bilo kom muškarcu u djelu, te hijerarhijskom, što je prikazano u sprečavanju potencijalne autokratske samovolje Bodina kao kralja, jer bi kralj po

stereotipnom obrascu očekivano mogao da ima autokratske osobine (prim. Tamm, 2013). Da fiktivni narativi imaju duboku vezu s kolektivom te da je “u pitanju spoj dvaju elemenata – teorije i umjetničkog stvaralaštva” (Kasirer, 1978, 104) potvrđuje i da se do sada “pobunjenička” uloga Jakvintinog lika koja je bez dvojbe i emancipatorska nije pominjala. Svijet fiktivnog narativa je podijeljen na niz dinstinktivnih opozicija sa vrijednosnim implikacijama: dobro-zlo, život-smrt, gore-dolje, lijevo-desno, naprijed-nazad, itd. (Bal, 1992, 313).

Imajući u vidu period nastanka *Ljetopisa popa Dukljanina*, kao i tezu da je “odbrana smisla u svakom društvu posvećena posebnoj vrsti tekstova koji polažu pravo na to da društvu predoče suštinske perspektive odnosa i njihovih korena” (Jerkov, 1992, 69), ne iznenađuje da se u dosadašnjim istraživanjima pozornost nije posvećivala emociji koja je primjetna komponenta u modeliranju Jakvintinog lika. Upravo ta sfera Jakvintinog lika ističe se u *Ljetopisu popa Dukljanina*, a na to do sada nije obraćana pažnja. U smislu pokretačke uloge koju Jakvinta zauzima ovaj dio ima važan značaj, te se iz teksta saznaje da: “Jednog dana kada Kočaper bacivši koplje iz ruku probode nekog Kosara kojeg je kraljica mnogo **voljela**. Vidjevši to, kraljica odmah rasplete kose pa se stade udarati i govoriti svom mužu – **jao, jao, jao**, da li zbilja ne vidiš kralju kako ubijaju tvoje” (Mijušković, 1988, 140; Kunčer, 2009, 168). Osim ponovnog davanja glasa Jakvinti u navedenom pasusu jasno se navodi da je Jakvinta mnogo voljela nekog vojnika, a upotrebom paralingvističkih znaka u obliku uzvika *jao* dodatno se ističe egzaltiranost njene emocije, što se tumači kao višeznačno konotirano (Derrida, 2016). Upotreba paralingvističkih znaka također je u tijesnoj vezi sa stereopima vezanim za žene, pa se ovi znaci znatno češće koriste u karakterizaciji ženskih likova (Savić, 2020). Prema teoriji socijalnog konstruktivizma pokazivanje emocija, način njihova doživljavanja, izražavanja i interpretiranja – oblikuje se pod utjecajem normi i vrijednosti društva u koja su ugrađena (Blackwell, 1986). Za razliku od kasnog srednjeg stoljeća (XV. stoljeće) kada se u izrazima naglašava osjećajnost i prisnost (Pešorda-Vardić, 2012) tijekom razdoblja u kojem živi dukljanska kraljica to nije bio slučaj, te se Jakvintino djelovanje može posmatrati kao oneobičeno. Ovakvo modeliranje Jakvintinog lika u skladu je s poimanjem Erich Neumann koji *Veliko žensko* stavlja ispred *Velike majke*, a koji kao suštinu ističe princip ljubavi kao najvažniji za ženu, što doprinosi humanijem uređenju kolektiva, bez psihičke napetosti, jer tvoračka moć ženskog prelazi granice i porodice i klana, što je usklađeno s njenim prvenstvenim svojstvom: da voli (Nojman, 2015). Epštejn (1998) dekonstrukciju ženskih likova i njihovih očekivanih obrazaca tumači kao remećenje vlastitog, ženskog identiteta, prilikom čega dekonstrukcija prestaje da bude metafizička igra odbijanja i postaje mogućnost novih tumačenja. Epštejn nastavlja da žene moraju postati predmet zasebnih istraživanja upravo kako bi se ustaljeni obrasci dekonstruirali, a osvijetlili neiskazani elementi koji su važni u modeliranju ženskih likova.

Naime, Jakvintin lik se ne može tumačiti jednobrazno, već iz perspektive svih funkcija koje ima u tekstu, a koje podrazumijevaju majčinsku, vladarsku, progresivnu i emancipatorsku notu.

Mogućnosti (de)konstrukcije i rekonstrukcije Jakvintinog lika u suvremenoj kulturi

Gesemann prvi uvodi konstrukciju *crnogorska filosofija heroizma* (Gezeman, 2003), koju tumači kao pretvaranje sirovih, animalnih, borbenih nagona u junaštvo, što predstavlja skup moralnih pravila kojima se ponašanje pojedinaca kontroliše i reguliše. Na taj način, ratništvo postaje izraz određenih etičkih vrijednosti, oplemenjeno humanitetom, da bi naposljetku postalo heroizam. Slično tumačenje će ponuditi Bečanović (2013) koja konstatuje da crnogorska kultura jasno prepoznaje modele ponašanja koji su prihvatljivi i poželjni, a da se kao glavno pravilo preživljavanja u slabo plodnom tlu, koje je stalno izloženo opasnosti od pokoravanja moćnijih sila nametnuo princip: jači-tlači. U plemenskim sistemima dekonstrukcija ustaljenih tumačenja i prihvaćenih obrazaca odvija se znatno sporije, a “komunicirajući s mitovima iz prošlosti autori posežu ili preispitivanju starih ili pronalaženju novih interpretacija” (Vojvodić, 2018, 9). Jedan od načina dekonstrukcije jeste prepoznavanje ideoloških obrazaca kojima autor želi prenijeti određenu poruku, dok je ta poruka vezana za poziciju žene (Koh, 2012). Ličnost kraljice Jakvinte Vojislavljević još od XIX. stoljeća nalazi svoje odjeke u književnosti, pa će recimo veoma zanimljivu konstrukciju njezinog lika ponuditi Jovan Subotić (1868, 263), koji u drami *Prehvala*, na početku uvodi njezin lik u potpunoj suprotnosti od Jakvinte iz *Ljetopisa popa Dukljanina*, te će ona biti prikazana kao smjerna, poštovana i krajnje pozitivna junakinja. Međutim, tijekom razvoja drame Jakvintin lik doživljava preobražaj, te ona postaje zla spletkasičica, čime se autor ipak vraća na model Jakvinte iz *Ljetopisa*. Jakvinti će Subotić posvetiti i posebnu dramu *Kraljica Jakvinta* (Subotić, 1871) u kojoj će ona od početka biti prikazana kao izvor zla. O kraljici Jakvinti će pisati i Vojislav Ilić (1882) u drami *Rodoslov*, u kojoj će dukljanska kraljica biti prikazana kao fatalno lijepa koketa.

Kraljica Jakvinta Vojislavljević poslužila je kao inspiracija stvaraocima suvremenog doba, koji su se prema njezinom liku odnosili uglavnom na tragu konstrukcije koja je realizirana u *Ljetopisu popa Dukljanina*. Događaji iz prošlosti oduvijek su privlačili ljudsku pažnju, a priča o njima najpopularnije je štivo (Lešić, 1990, 100). U tom smislu za Jakvintinim likom posegnuli su neki od najznačajnijih crnogorskih pisaca, koji su svoje poetike usmjerili ka revitalizaciji dukljanskog fenomena. Ipak, kako Vukićević-Janković (2017, 432) upozorava današnja čitanja i tumačenja starih tekstova moraju imati neprekidnu svijest o vremenu u kom je tekst nastajao, odnosno da se ono što se u njima prikazivalo smatralo vjerojatnim i mogućim, koliko god savremeni čitaoci bili svjesni fantastičnih i nerealnih motivacija. Ovakvi, hiperbolišući elementi u kontekstu Jakvintinog lika održali su se do suvremenog doba, a tijekom druge polovice, posebno zadnjih decenija XX. stoljeća javlja se ponovno interesovanje za dukljansku državu. Lik dukljanske kraljice Jakvinte u suvremenom crnogorskom društvu doživio je (re-)interpretaciju kroz poeziju Mladena Lompara koji njezin lik revitalizuje u tekstu *Opat Dolci i vrijeme stida* (Lompar, 1995). Joseph Campbell u djelu *Moć mita (razgovor s Bill Moyersom)* (Kembel, 2001, 54–55) kaže da pojedinac mora naći svoj pristup mitu, pa je takva situacija i s ovim Lomparovim tekstom, u kom će narativ o Jakvinti poslužiti samo kao pokretač šireg prikaza dukljanskog tragizma.

Polazeći od ideje da “tijelo predstavlja onaj prostor u koji je polnost locirana, ono je simbolički teritorij ženskoga i ženskosti” (Lugarić-Vukas, 2019, 196), a da je u crnogorskoj kulturi tjelesno uglavnom svedeno na margine, u kontekstu dekonstrukcije negativnog poimanja Jakvinte neophodno je pomenuti zbirku erotске poezije Jevrema Brkovića (2001) *Jakvintine uzorite kéeri*. Cilj autorske reinterpretacije njezinog lika jeste zapravo preispitivanje onih pitanja koja postavljaju staro tumačenje i mogući odgovori koje na njih nudi suvremenost, ali je pri tom, kako tvrdi Javornik (2018, 112), važno imati na umu da se: “uslijed ciklizacije znak prelama u kontekstu kulturnog pamćenja u odnosu na kulturni model”. Stoga, Brković u pomenutoj zbirci pravi potpuni otklon od onog što jeste prihvaćeni sistem i norma ponašanja u tradicionalnom društvu, a kraljicu Jakvintu oblikuje kao pramajku erotizovane Crnogorke koja se prvi put pojavljuje upravo u ovoj zbirci. Književnost ima potrebu povratka fiktivnim narativima, ali i potrebu da osmisli njihovu funkciju u sadašnjem vremenu (Obermayr, 2018, 313). Brković izlazi iz okvira u kojima se crnogorska kultura dugo kretala, koristeći se likom kraljice Jakvinte, kako bi dekonstruirao sliku Crnogorke ponikle na modelu pokornosti i poslušnosti. Pomenuta zbirka predstavlja model onog ženskog raščitavanje dominantne kulture putem (re-)interpretacija arhetipskih likova i motiva (Šoštarić, 2021).

Revitalizacija dukljanskog nasleđa poklapa se s idejom obnove crnogorske neovisnosti, a kako konstatuje Ervin Šinko (1951, 250) “interesovanje za prošlost raste onda kada sadašnjost postane problematična.” Pomenuti autori su vrhunac svog stvaralaštva vezali upravo za period obnove neovisnosti Crne Gore, prilikom čega je veoma važno bilo dokazati da je crnogorska istorija višestolječna, te su se okrenuli dukljanskim uzorima.

ZAKLJUČAK

U članku dali smo dubinsku analizu povijesnih, kulturnih i političkih aspekata koji su oblikovali percepciju ove značajne ličnosti. Kroz kritičku analizu *Ljetopisa popa Dukljanina* i dekonstrukciju ustaljenog tumačenja vezanih za njezin lik razdvojili smo povijesne činjenice od legendarnih narativa i time smo doprinijeli razumijevanju ne samo lika kraljice Jakvinte nego i cjelokupnog konteksta Duklje za doba njezina života. Ovo uključuje njezin politički utjecaj, društvenu ulogu i doprinos u kontekstu srednjovjekovne Duklje; *reinterpretacijom njezinog lika* koristeći interdisciplinarne metode razdvojili smo stvarne događaje od fiktivnih narativa koji su se nadogradili oko njezinog lika, kroz dijahronijsku ravan. Uz *ulogu kulture i ideologije*: utvrdili smo da su mnogi konstrukti vezani za kraljicu Jakvintu nastali i održavali se zbog specifičnih kulturnih i političkih okolnosti. Ova saznanja pružaju dublja razumijevanja kako se povijest može reinterpretirati kroz prizmu trenutačnih potreba i vrijednosti društva.

Istraživanje doprinosi poimanju složenog procesa mitologizacije povijesnih ličnosti, te na koje načine njihova fiktivna reinkarnacija može postati dominantna u percepciji. Reinterpretacija lika kraljice Jakvinte Vojsilavljević naglašava važnost kritičkog pristupa povijesnim izvorima i potrebu za interdisciplinarnim metodama u proučavanju sličnih tema.

PRIVITAK: ISJEČAK LJETOPIISA KOJI SE ODNOSI NA JAKVINTU

Kralju Bodinu, pak, rodi četiri sina Jakvinta, kćer Arkirica iz grada Barija, čija su imena ova: Mihala, Đorđe, Arkiric i Toma [...]. Potom sklopivši mir sa grčkim carem, vratio mu je grad. Međutim, Jakvintu, Bodinovu ženu, jako je boljelo da gleda kako Branislavljevi sinovi jačaju i množe se. Bojala se, naime da Branislav ili njegovi sinovi po smrti njenog muža ne preuzmu kraljevstvo. Stoga su joj stalno smetali i tražila je zgodnu priliku da ih uništi oca i sinove. Tako u jedno vrijeme kad je Branislav, sa njegovim bratom Gradislavom i sinom Berihnom naivno došao u grad Skadar, Jakvinta, vidjeći da su došli sami, obrađuje se pa prišavši kralju počne bestidno navaljivati i govoriti mu da ih uhvati i stavi u tamnicu, inače nikakav život ne može imati sa njim, ako to ne učini. Govoraše mu: "Znam da ćeš umrijeti, pa će oni preuzeti kraljevstvo, a tvoji sinovi će jesti za njihovom trpezom". Što dužiti? Kralja Bodina pobijedila je žena kao Iroda Irodijada, dok su sjedeli za ručkom i jeli po kraljevoj naredbi uhvaćeni su i stavljeni u tamnicu, a pošto kralj nije htio da se odupre želji svoje žene, posta za trpezom vjerolomnik, kao Irod ubica. Kad su to čula njihova braća, sinovi i nećaci, sakupe sve srodnike i odu u Dubrovnik, pa uđu u grad sa četiri stotine ljudi pod oružjem. Kad je kralj čuo da su pobjegli, sakupivši vojsku, stiže do ovog grada i opsjedne ga, pa počne da ga napada. Tada braća i sinovi kneza Branislava, i oni koji su bili sa njima, izlazeći naoružani iz grada svakodnevno su činili veliki pokolj nad vojskom kralja Bodina. Jednog dana kad su izašli i mnoge pobili i ranili, Kočapar bacivši koplje iz ruku probode nekog Kosara kojega je kraljica mnogo voljela. Vidjeći to, kraljica odmah rasplete kose pa se počne žestoko udarati po licu, plakati i govoriti svom mužu: "Jao, jao, jao, da li zbilja ne vidiš, o kralju, kako ubijaju tvoje?! Zar još ne vidiš što učini Kočapar? Zašto da pustiš da žive njihova braća koju držiš u okovima?" Tada kralj razbješnjen, ispruživši svojom rukom mač, naredi da se pred gradom Dubrovnikom i u prisustvu njihove rodbine odsiječe glava knezu Branislavu, njegovom bratu i sinu, dodajući tako ubistvo na vjerolomstvo. Dvanaeste godine vladanja kralja Vladimira, Jakvinta, kako su je savještovali neki vrlo rđavi ljudi, koji bijahu neprijatelji župana Vukana, dade im smrtonosni napitak koji je načinila u Kotoru, đe je boravila. Kad ovi stignu u Skadar, približe se kralju preko ruku njegovih slugu, i on prevaren od njih, pade u postelju. Jakvinta, pak, znajući da će on umrijeti, dođe sa svojim sinom Đorđem u Skadar da posjeti kralja, ali čim je kralj vide, gurnu je od sebe i naredi da izađe napolje. Kad je izašla onima koji su tu stajali reče: "Zašto kralj tako radi? Kakvo sam zlo ja učinjela? Ako gospodin kralj želi da zna: njegov stric Dobroslav, koji se nalazi u okovima, sam je učinio da on ne naslijedi kraljevstvo." I odmah odatle ode i dođe do Gorice čekajući kraljevu smrt. Potom tajno, mnogo obećavajući, poruči kraljevim ljudima da čim kralj umre ubiju Dobroslava, što je i učinjeno. Naime kralj je umro i sahranjen je u manastiru Svetih Srđa i Vakha, a kraljevi ljudi, iskoristivši priliku, po savjetu Jakvinte udruže se protiv kralja Dobroslava, pa izvukavši ga iz zatvora, iskopaju mu oči i odsijeku mošnice, i pošalju ga u manastir Svetih Srđa i Vakha, đe je živjeći dugo vremena sa kaluđerima, kasnije umro. Poslije smrti kralja Vladimira kraljevstvo preuze Đorđe, sin kraljice Jakvinte (Mijušković, 1988, 139–143).

THE REINTERPRETATION OF THE CHARACTER OF QUEEN JAKVINTA VOJISLAVLJEVIĆ OF DUKLJA: BETWEEN HISTORY AND FICTION

Ksenija RAKOČEVIĆ

University of Montenegro, Faculty of Philology, Danila Bojovića bb, 81400 Nikšić, Montenegro

email: ksenijar@ucg.ac.me

SUMMARY

This article provides an in-depth analysis of the historical, cultural, and political aspects that have shaped the perception of Queen Jakvinta Vojislavljević of Duklja. Through a critical analysis of the Chronicle of the Priest of Duklja and a deconstruction of the established interpretations related to her character, we separated historical facts from legendary narratives, contributing to a better understanding of not only Queen Jakvinta's character but also of the entire context of Duklja during her lifetime. This includes her political influence, social role, and contribution within the framework of medieval Duklja. By reinterpreting her character using interdisciplinary methods, we distinguished real events from fictional narratives that have developed around her, through a diachronic perspective. Regarding the role of culture and ideology, we established that many constructs associated with Queen Jakvinta emerged and were maintained due to specific cultural and political circumstances. These findings provide deeper insights into how history can be reinterpreted through the lens of a society's current needs and values. The research contributes to the understanding of the complex process of mythologizing historical figures and how fictional reincarnations can become dominant in their perception. The reinterpretation of Queen Jakvinta Vojislavljević's character emphasizes the importance of a critical approach to historical sources and the need for interdisciplinary methods in studying similar topics.

Keywords: Jakvinta, reinterpretation of literature, history, mythology, Duklja

IZVORI I BIBLIOGRAFIJA

- Antoljak, Stjepan (1985):** *Samuel and His State*. Skopje, Macedonian Review Editions.
- Arent, Hana [Arendt, Hannah] (1998 [1951]):** *Izvori totalitarizma*. Beograd, Feministička izdavačka kuća.
- Bahtin, Mihail (1989 [1975]):** *O romanu*. Beograd, Nolit.
- Bal, Mike (1992 [1977]):** *Prema kritičkoj naratologiji*. Suvremena teorija pripovijedanja. Zagreb, Globus.
- Bart, Rolan [Barthes, Roland] (2013 [1957]):** *Mitologije*. Beograd, Karpos.
- Bečanović, Tatjana (2013):** Prostorni kodovi kao integracioni faktor crnogorskog književnog kanona. U: Zeliński, Bogusław (ur.): *Przestrzenne kody tekstów i narracyjne kody przestrzeni*. Poznań, Wydawnictwo naukowe UAM, 143–163.
- Bešić, Zarije, Garašanin, Draga, Garašanin, Milutin & Jovan Kovačević (1967):** *Istorija Crne Gore*. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do kraja XII vijeka. Titograd, Redakcija za istoriju Crne Gore.
- Bettelheim, Bruno (1962):** *Dialogues with Mothers*. New York, The Free Press of Glencoe.
- Blagojević, Jelisaveta (2010):** Kulture koje dolaze, drugi i kultura. U: Kodrnja, Jasenka & Svetlana Slapšak (ur.): *Kultura, drugi, žene*. Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 25–37.
- Bradford, Sarah (2004):** *Lucrezia Borgia: Life, Love and Death in Renaissance Italy*. London, Penguin.
- Brković, Jevrem (2001):** *Jakvintine uzorite kćeri*. Podgorica, DUKS.
- Delbianco, Valnea (2006):** Biblijske žene u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka i renesanse. *Narodna umjetnost*, 43, 2, 135–148.
- Delorme, Filip [Delorme, Philippe] (2007 [2004]):** *Ozloglašene princeze*. Zagreb, Naklada Lijevak.
- Derida, Žak [Derrida, Jacques] (2016 [1972]):** *Pozicije*. Beograd, Karpos.
- Durić, Dejan (2003):** Patrijarhat, rod i pripovjetke Dinka Šimunovića. *Croatica et Slavica ladertina*, 8, 1, 259–276.
- Eko, Umberto [Ecco, Umberto] (2015 [2002]):** *O književnosti*. Beograd, Vulkan.
- Epštejn, Mihail (1998):** *Postmodernizam*. Beograd, Zepter Book World.
- Gajić, Nenad (2009):** *Slovenska mitologija*. Beograd, Laguna.
- Garonja, Slavica (2023):** *Od crvenokose boginje do slepih pevačica*. Beograd, Prometej.
- Gezeman, Gerhard [Gesemann, Gerhard] (2003 [1935]):** *Crnogorski čovjek*. Podgorica, CID.
- Gligrorić, Igor Marko (2017):** Sintaktičko određenje uzvika. *Rasprave*, 43, 2, 343–358.
- Grevs, Robert [Graves, Robert] (1995 [1955]):** *Grčki mitovi*. Bor, Bakar.
- Gurdon, Mirna (2011):** Zašto je važno zvati se Medeja? *Drugost*, 2, 100–113.

- Hercigonja, Eduard (1975):** Povijest hrvatske književnosti. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber.
- Ilić, Vojislav (1882):** Radoslav: istorijska tragedija u pet činova. Srbadija, 2, 5–6, 299–309.
- Istorija i Balkan** – <https://www.bbc.com/serbian/cyr/balkan-61636655> (posljednji pristup: 2024-06-06).
- Jakobson, Roman (1966 [1960]):** Lingvistika i poetika. Beograd, Nolit.
- Janeković-Römer, Zdenka (2008):** Žena. U: Tatarin, Novak & Mataija Rofolt (ur.): Leksikon Marina Držića. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 887–889.
- Javornik, Miha (2018):** Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture (na primjeru romana Laur Evgenija Vodolazkina). U: Vojvodić, Jasmina (ur.): Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća. Zagreb, Disput, 49–78.
- Jelčić, Dubravko (2004):** Povijest hrvatske književnosti. Zagreb. Naklada Pavičić.
- Jerkov, Aleksandar (1992):** Nova tekstualnost. Beograd, Prosveta.
- Kasirer, Ernst [Cassirer, Ernst] (1978 [1944]):** Ogled o čovjeku – Uvod u filozofiju ljudske kulture. Zagreb, Naprijed.
- Kašić, Bartol (2002):** Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2019):** Stil, kultura, semiotika. Sarajevo, University Press.
- Kembel, Džozef [Campbell, Joseph] (2001 [1988]):** Moć mita (razgovor s Bill Moyersom). Zagreb, Misl.
- Koh, Magdalena [Koch, Magdalena] (2012 [2008]):** Kada sazremo kao kultura. Beograd, Službeni glasnik.
- Kolodny, Annette (1980):** A Map for Rereading: Or, Gender and the Interpretation of Literary Texts. *New Literary History*, 11, 3, 451–467.
- Komatina, Ivana (2016):** Crkva i država u srpskim zemljama od XI do XIII vijeka. Beograd, Istorijski institut.
- Kombol, Mihovil (1961):** Povijest hrvatske književnosti do preporoda. Zagreb, Matica hrvatska.
- Kostić, Laza (1900):** O književnosti i jeziku. Beograd, Matica srpska.
- Kristeva, Julia (2011):** Neverovatna potreba da verujemo. Beograd, Službeni glasnik.
- Kuljić, Todor (2006):** Kultura sjećanja. Beograd, Čigoja štampa.
- Kunčer, Dragana (2009):** Gesta Regum Sclavorum I. Beograd – Nikšić, Istorijski institut – manastir Ostrog.
- Kunčer, Dragana (2023):** The World Without Women: Gender Issues in the Gesta Regum Sclavorum. *Istorijski zapisi*, 3–4, 7–24.
- Lešić, Zdenko (1990):** Novi istoricizam i kulturni materijalizam. Beograd. Narodna knjiga.
- Lewis, Reina (1996):** Gendering Orientalism. London – New York, Routledge.

- Lompar, Mladen (1995):** Kraljica Jakvinta, opat Dolci i Vrijeme stida. Cetinje, Dignitas.
- Lotman, Jurij (2004 [1999]):** Semiosfera – u svetu mišljenja. Čovek – tekst – semiosfera – istorija. Novi Sad, Svetovi.
- Lugarić-Vukas, Danijela (2019):** Izleti u Drugo: mit, klasa i rod (rasprave o ruskoj književnosti, filmu i popularnoj kulturi). Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Meletinski, Jeleazar [Meletinski, Elezár] (1983 [1976]):** Poetika mita. Beograd, Nolit.
- Mijušković, Slavko (1988):** Ljetopis popa Dukljanina. U: Bogdanović, Dimitrije, Griškatić, Irena, Burić, Milorad, Marinković, Radmila, Pavić, Milorad, Savić, Milislav & Biljana Jovanović-Stipčević (ur.): Stara srpska književnost u 24 knjige, knjiga prva. Beograd, Srpska književna zadruga – Prosveta.
- Milobar, Fran (1997):** Dukljanska kraljevina. Podgorica, Crnogorski kulturni krug.
- Nikolić-Jakus, Zrinka (2008):** Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća. Acta Histriae, 16, 1–2, 59–88.
- Nojman, Erich [Neumann, Erich] (2015a [1953]):** Psihologija ženskog. Beograd, Fedon.
- Nojman, Erich [Neumann, Erich] (2015b [1955]):** Velika majka. Beograd, Fedon.
- Novak, Zrinka (2009):** Utjecaj kulta blažene djevice Marije na neke aspekte pobožnosti na istočnoj obali u razvijenome i kasnom srednjem vijeku. Croatica Christiana periodica, 35, 67, 1–28.
- Obermayr, Brigitte (2018):** Kontrafaktualni književnopovijesni narativ i aktualnost povijesnih mitova u ruskoj književnosti i kulturi od 1990-ih godina. U: Vojvodić, Jamina (ur.): Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća. Zagreb, Disput, 223–247.
- Orbini, Mavro (1999 [1601]):** Kraljevstvo Slavena. Zagreb, Goldenmarket – Narodne novine.
- Papović, Dragutin (2024):** The Last Decades of the State of Duklja (Dioclia). Acta Histriae, 32, 3, 433–455.
- Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana (2007):** Svete i proklete žene iz porodice Branković u istoriji i tradiciji. Novi Sad, Dnevnik.
- Pešorda-Vardić, Zrinka (2012):** O ženama iz dubrovačke bratovštine svetog Antuna u kasnom srednjem vijeku. Acta Histriae, 20, 1–2, 25–48.
- Pirivatrić, Srđan (1997):** Samuilova država: obim i karakter. Beograd, Vizantološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti.
- Premović, Marijan (2021):** Trader Kanjoš Macedonović as a Montenegrin National myth. Acta Histriae, 21, 2, 321–337.
- Premović, Marijan (2023):** Žene dinastije Balšić u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU, 65, 105–140.
- Prop, Vladimir [Propp, Vladimir] (2012 [1928]):** Morfologija bajke. Beograd, Biblioteka XX vek.
- Radoman, Aleksandar (2015):** Književni kanon i crnogorska književnost. Matica, 22, 1, 263–267.

- Savić, Svenka (2020):** Između baletske i jezičke igre. Novi Sad, Ženske studije i istraživanja.
- Slapšak, Svetlana (2010):** Harem kao prostor roda u balkanskim kulturama. U: Kodrinja, Jasenka & Svetlana Slapšak (ur.): *Kultura, drugi, žene*. Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 39–56.
- Slapšak, Svetlana (2013):** Antička miturgija žene. Beograd, Biblioteka XX vek.
- Subotić, Jovan (1868):** Prehvala: tragedija u pet činova. U: *Dela Jovana Subotića*, Knj. 5, *Pesne dramske*. Novi Sad, štamparija Ignjata Fuksa, 131–296.
- Subotić, Jovan (1871):** *Jakvinta*. U: *Dela Jovana Subotića*. Knj. 7, *Pesne dramske*. Novi Sad, Srbska štamparija dra Jovana Subotića, 1–200.
- Šekularac, Božidar (2007):** Crna Gora u doba Vojislavljevića. Cetinje. Obod.
- Šekularac, Božidar (2023):** Crnogorske vladarke, plemkinje i princeze. Podgorica, Matica crnogorska.
- Šinko, Ervin (1951):** Drama, historija i revolucija. U: Horvat, Josip, Kolar, Slavko & Petar Šegedin (ur.): *Drama i problemi drame*. Zagreb, Matica hrvatska, 230–270.
- Šoštarić, Sanja (2021):** Žensko raščitavanje dominantne kulture. Sylvia Plath, Kathy Acker, Octavia E. Butler. Sarajevo, University Press.
- Štancel, Franc [Stanzel, Franz] (1987 [1955]):** Tipične forme romana. Novi Sad, Književna zajednica Novog Sada.
- Tamm, Marek (2013):** *Beyond History and Memory: New Perspectives in Memory Studies*. *History Compass*, 11, 6, 458–473.
- Tomin, Svetlana (2011):** Mužastvene žene srpskog srednjeg veke. Novi Sad. Akademski knjižica.
- Vajniger, Oto [Weininger, Otto] (1998 [1903]):** Pol i karakter. Beograd, Narodna knjižica.
- Vlajić, Borislav (1999):** Starosedioci Balkana i Panonije u vojnim i civilnim događajima sa Rimljanima i Helenima od I do XI vijeka. Beograd, Stručna knjiga.
- Vojvodić, Jasmina (2018):** Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća. Zagreb, Disput.
- Vukićević-Janković, Vesna (2017):** Lik Blažene Ozane kotorske kao kulturalno mnemonijski kod. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 27, 2, 429–439.
- Žene Crne Gore** – <https://www.undp.org/cnr/montenegro/publications/zene-crne-gore> (posljednji pristup: 2024-05-04).
- Živković, Tibor (2009):** *Gesta Regum Sclavorum II*. Beograd – Nikšić, Istorijski institut – manastir Ostrog.